

ارائه و ارزیابی اثربخشی چند شیوه تدریس در آموزش رشته علوم تربیتی

جواد شیرکرمی^۱Email: j.shirkarami@yahoo.com

۱: دانشجوی دکترای فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک.

چکیده

یادگیری غیر مؤثر، علاوه بر زیانهای اقتصادی، کاهش اعتماد به نفس، احساس حقارت، افسردگی و در نتیجه عدم شکوفایی استعدادها و تواناییهای فرد شکست خورده در تحصیل را در پی خواهد داشت. با پیشرفت علوم نیازهای فردی و اجتماعی نیز گسترده تر شده است؛ بنابراین روشهای سنتی آموزش دیگر قادر نخواهند بود که یادگیری را به نحو مطلوب در فراگیر تسهیل نمایند. روشهای تدریس راههایی برای تحقق یادگیری، آموش و تربیت هستند. در شیوههای جدیدتر تدریس، تلاش شده است تا اصول روانشناسی، نظیر توجه به علایق و استعدادها، فعالیت فراگیران و شرکت آنان در فرآیند تدریس، مورد توجه قرار گیرد. بنابراین اخیراً بر روشهای فراگیرمحور، تجربه مدار و مبتنی بر هم فکری و پژوهش تأکید شده است. پژوهش حاضر، با هدف جستجوی روشهایی متناسب، برای تدریس مطالب پیچیده انتزاعی صورت گرفته است. پژوهشگر با مطالعه و بررسی روشهای گذشته و با تکیه بر تجربه تدریس خود، در جهت ارتقای بیشتر و بهتر تدریس مفاهیم انتزاعی، به ارائه روشهایی پرداخته است. شیوههای پیشنهادی در تحقیق حاضر عبارتند از: روش مفاهیم کلیدی، روش آموزش کلیات، روش مثال آوری و روش ترکیبی.

کلمات کلیدی: فرآیند تدریس، روشهای سنتی، شیوههای جدید، آموزش دانشگاهی

۱. مقدمه

هر ساله تعداد بسیاری از دانشجویانی که وارد دانشگاه ها و مؤسسات آموزشی می شوند، ترک تحصیل می کنند و یا نمی توانند دوره تحصیلی خود را در زمان مقرر به پایان برسانند. علاوه بر این، برخی دیگر با افت تحصیلی روبرو می شوند که هر چند در نهایت موفق به گذران دوره تحصیلی می شوند، اما توفیق ایشان در یادگیری دروس و موضوعات درسی پایین تر از حد انتظار است. این در حالی است که بیشتر این فراگیران از استعداد و توانایی لازم و کافی برای موفقیت کامل تحصیلی برخوردارند (حقانی و خدیوزاده، ۱۳۸۸). عملکرد تحصیلی از این جهت اهمیت دارد که بر یادگیری اثر گذار است و یادگیری نیز به نوبه خود عملکرد تحصیلی را تحت تأثیر قرار می دهد. بسیاری از مواقع عدم تسلط فراگیران در استفاده از مهارتها و شیوه های مطالعه و نیز راهبردهای شناختی و یادگیری، مشکلات عدیده آموزشی را برای آنان به وجود می آورد (شعاری نژاد، ۱۳۸۰). پیشرفت تحصیلی، توانایی آموخته شده یا اکتسابی حاصل از دروس و موضوعات آموزشی ارائه شده است که در راستای رسیدن به اهداف از پیش تعیین شده و مطلوب است و به روش های مختلف اندازه گیری می شود. اما افت تحصیلی، افت عملکرد تحصیلی از حد رضایت بخش به سطحی نامطلوب است. لازم به ذکر است که در تحقق پیشرفت تحصیلی و عملکرد مطلوب یادگیرنده، علاوه بر

مجموعه شرایط و عوامل دخیل در یادگیری اعم از محیط یادگیری، محتوا و تناسب آن با نیاز، علاقه و استعداد یادگیرندگان و همچنین آموزش دهنده و توانایی او، خود فرد یادگیرنده، انگیزه و تلاش او نیز اهمیت فراوان دارد. مهمترین راهبردهای شناختی و فراشناختی که در مجموع به مهارتهای مطالعه و یادگیری معروف هستند، عبارتند از: راهبردهای مرور و تکرار، بسط یا گسترش معنایی (برقراری ارتباط درونی بین مطالب برای ذخیره سازی در حافظه بلندمدت است)، راهبرد سازماندهی (شامل کمک به یادگیرنده برای گزینش اطلاعات مناسب است)، راهبرد دانش و کنترل خود (شامل مؤلفه های تعهد، نگرش و توجه است)، راهبرد دانش و کنترل فرآیند (شامل برنامه ریزی، ارزشیابی و نظم دهی است). (به نقل از عیدخدایی و غفاری، ۱۳۸۹). می یرو و وینستین^۱ در سال ۱۹۸۶، راهبردهای یادگیری را در چندین رشته طبقه بندی کردند که عبارتند از: راهبردهای عاطفی، راهبردهای مرور ذهنی، راهبردهای بسط یا گسترش معنایی، راهبردهای سازماندهی و راهبردهای نظارت. از بین روش هایی که آموزش راهبردهای مفید و کارآمد مطالعه و یادگیری را به فراگیران آسان می سازند، می توان به روش های پس ختام (پی کیو چهار آر)^۲، کاپس^۳، مردر^۴، آموزش متقابل، مطالعه مشارکتی و روش هم شاگردی اشاره کرد. روش پس ختام شامل مراحل پیش خوانی^۵، سؤال^۶، خواندن^۷، تفکر^۸، از حفظ گفتن^۹ و مرور کردن^{۱۰} است. روش کاپس شامل چهار مرحله شخصیت ها، هدف، مشکل و حل کردن است. روش مردر نیز از مراحل حال و هوا^{۱۱}، درک و فهم^{۱۲}، یادآوری^{۱۳}، کشف و هضم^{۱۴}، بسط و گسترش^{۱۵} و مرور و پاسخ^{۱۶} تشکیل شده است. با استفاده از روش آموزش متقابل، می توان راهبردهای سؤال کردن، خلاصه کردن و توضیح دادن را آموزش داد. در شیوه مشارکتی، فراگیران به صورت دو نفری مطالب را برای یک دیگر بیان و توضیح می دهند. در روش هم شاگردی، یک دانش آموز توسط دانش آموز ماهرتر و آگاه تر از خود آموزش می بیند (سیف، ۱۳۹۴).

به اعتقاد کارشناسان تعلیم و تربیت فراگیرانی که از طریق یادگیری فعال به یادگیری می پردازند هم بهتر یاد می گیرند و هم از یادگیری لذت می برند، به این دلیل که به جای شنونده منفعل بودن، در جریان یادگیری مشارکت فعال دارند و خود را مسئول می دانند (گاردنر و جولز، ۲۰۰۰). نتایج تحقیق پیروس و همکاران^{۱۷} (۱۹۹۵) نشان داد که رابطه معنی داری بین معدل تحصیلی و ابعاد انگیزش، راهبردهای آزمون، مدیریت زمان و خودآزمایی برقرار است. همچنین نتایج تحلیل رگرسیون در این پژوهش، قدرت پیش بینی کنندگی عامل تمرکز و متغیرهای زمینه ای همچون جنسیت و نژاد را برای وقوع پیشرفت تحصیلی نشان داده است. نتایج پژوهش فروغی و مشکلائی (۱۳۸۳) در بررسی تأثیر

1- Mayer & Weinstein

2- PQ4R

3- CAPS

4- MURDER

5- Preview

6- Question

7- Reading

8- Reflect

9- Recite

10- Review

11- Mood

12- Understand

13- Recall

14- Detect & Digest

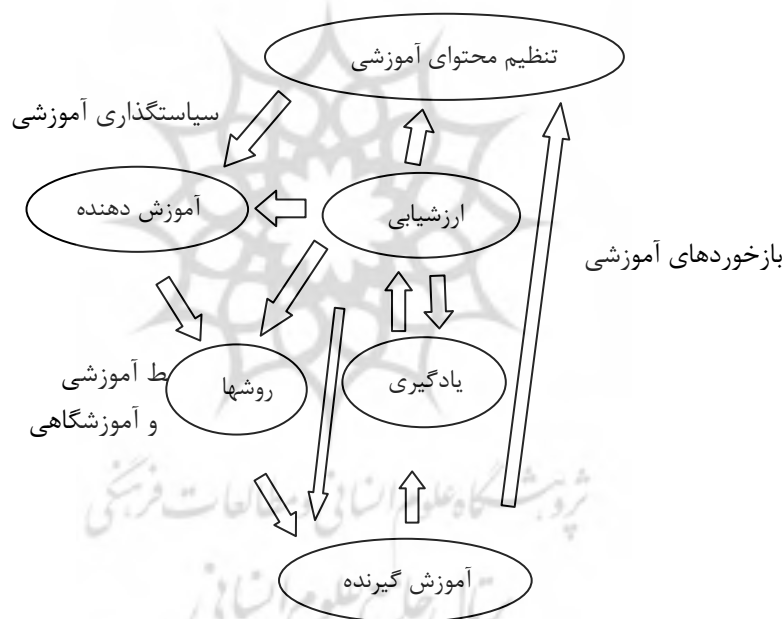
15- Expand

16- Review & Respond

17- Prus et al

آموزش با شیوه بحث گروهی بر روی خلاقیت و پیشرفت تحصیلی فراگیران، نشان داد که روش بحث گروهی به طور معنی داری بیش از روش سخنرانی بر خلاقیت، پیشرفت و عملکرد مطلوب تحصیلی مؤثر است. نتیجه پژوهش سرین و همکاران^۱ (۲۰۰۹) که برای تحلیل مقایسه ای عوامل مؤثر بر استراتژی های یادگیری و مطالعه در دانشجومعلمان در دانشگاه بین المللی یونان انجام گرفت، نشان داد که تفاوت معناداری در حیطه های انگیزش، اضطراب، انتخاب ایده و راهنمای مطالعه میان دو گروه مردان و زنان بر قرار است.

با پیشرفت علوم و فنون، نیازهای فردی و اجتماعی نیز پیچیده تر می شوند. ارضای نیازهای پیچیده نیز احتیاج به علوم و فنون پیچیده دارد. کسب چنین علوم و فنونی تنها در سایه روش های آموزشی پیچیده امکان پذیر است. به این سبب، امروزه رسالت، وظیفه و مسئولیت مدارس و دانشگاه ها نسبت به گذشته بسیار سنگین تر شده است، به طوری که دیگر نمی توان با روش های سنتی، جامعه و افراد آن را به سوی یک تحول پیچیده و پیشرفته سوق داد (شعبانی، ۱۳۸۱ ص ۱). انتخاب روش تدریس، یکی از مراحل مهم طراحی آموزشی است. بعد از انتخاب محتوی و قبل از تعیین وسیله، باید خط مشی و روش مناسب تدریس خود را انتخاب نمود. به مجموعه تدابیر منظمی که برای رسیدن به هدف، با توجه به شرایط و امکانات اتخاذ می شود "روش تدریس" گویند (بختیاری، ۱۳۹۱).

شکل ۱. نمودار ترکیب هماهنگ اجزاء در فرآیند آموزش و یادگیری (شیرکرمی، ۱۳۹۴).

همچنان که در مدل فوق مشاهده گردید، برنامه ریزان و سیاست گذاران به تنظیم محتوای مصوب آموزشی در سطوح ملی و محلی می پردازند. سپس این محتواها وارد محیط های آموزشی شده و در روند تعاملات آموزشی مورد استفاده قرار می گیرند. حاصل یا نتیجه تعامل میان یاددهنده و یادگیرنده، یعنی همان فرآیند یادگیری، مورد ارزشیابی قرار گرفته و نتایج یا بازخوردهای این ارزشیابی در مورد میزان موفقیت ها و شناسایی نقاط قوت و ضعف، موجب آگاهی بخشی به شاگردان و مدرسين خواهد شد. همچنین طی این فرآیند و چرخه پویا، سیاست گذاران و

^۱- Serin, Serinb, & Sahinc

برنامه ریزان با روشن بینی و آگاهی، در جهت تعدیل و مناسب سازی هر چه بهتر محتواها اقدام می نمایند. پژوهش حاضر، با هدف جستجوی روش هایی متناسب برای تدریس مطالب پیچیده انتزاعی صورت گرفته است. بنابراین پژوهشگر با مطالعه و بررسی روش های گذشته و با تکیه بر تجربه تدریس خود، در جهت ارتقای بیشتر و بهتر تدریس مفاهیم انتزاعی، به ارائه روش هایی پرداخته است.

۲. روش های تدریس

اگر چه اصطلاح تدریس مفهومی آشنا به نظر می رسد، اما اکثر مدرسان و مجریان برنامه های درسی با معنی و ماهیت درست آن آشنایی دقیقی ندارند. برداشت های گوناگون از مفهوم تدریس، در نگرش ها نسبت به افراد تحت تعلیم و نحوه ی کار کردن با آنها تأثیرگذار است. گاهی به دلیل آشفتگی در درک مفاهیم تربیتی، بسیاری از کارشناسان و دانشجویان مفاهیمی مانند پرورش، آموزش و تدریس را یکی تصور می کنند. اگر چه ممکن است که این مفاهیم در برخی از جنبه ها وجوه مشترکی داشته باشند، اما اصولاً مفاهیم مستقلی هستند. پرورش (یا تربیت) امری بسیار کلی تر نسبت به دیگر موارد است، به طوری که می توان گفت تدریس و آموزش وسایلی برای رسیدن به آن هستند. مفهوم تدریس به فعالیت های آموزشی که با حضور مدرس یا مربی در کلاس درس اتفاق می افتد، گفته می شود. آموزش در مقایسه با پرورش، یک فعالیت مشخص و با طراحی دقیق است؛ بنابراین هدفهای آن دقیق تر، مشخص تر و زودرس تر از هدفهای پرورشی است. آموزش ممکن است با حضور معلم و یا بدون حضور معلم از طریق فیلم، رادیو، تلویزیون و سایر رسانه ها صورت گیرد. بنابراین، می توان گفت که آموزش مفهومی کلی تر از تدریس دارد و هر تدریسی را می توان آموزش به شمار آورد. روش های تدریس را می توان به دو دسته اصلی تقسیم نمود: (۱) روش های سنتی (یا تاریخی)؛ (۲) روش های جدید تر تدریس. با توجه به اینکه تدریس و آموزش به قصد یادگیری و فراهم شدن شرایط و سهولت تحقق آن صورت می گیرد، لازم است که به توضیح مختصر این مفهوم بپردازیم. یادگیری به معنی کسب دانش و اطلاعات، عادات گوناگون، مهارت های متنوع و راه های مختلف حل مسائل است. معروف ترین تعریف یادگیری این است که: یادگیری فرآیند ایجاد تغییرات نسبتاً پایدار در رفتار بالقوه (یا توان رفتاری) است که حاصل تجربه است و نمی توان آن را به حالت های موقتی و ناپایدار نسبت داد (به نقل از سیف، ۱۳۹۴).

برای مثال: کسی که مطلبی را می آموزد یا عملی را یاد می گیرد، در او تغییر به وجود آمده است. همچنین یادگیری ایجاد نوعی توانایی و تغییر در توان رفتاری فرد است؛ بنابراین در اینجا تفاوت یادگیری و عملکرد آشکار می شود. در حقیقت عملکرد نشان دهنده یادگیری واقعی نیست و انسان ممکن است یادگیری را به عملکرد تبدیل نسازد. عملکرد از عوامی نظیر انگیزه، هیجان، آمال و خواسته ها، خستگی و سایر شرایط محیطی متأثر است. همچنین برای سنجش واقعی یادگیری، لازم است که ارزشیابی با استفاده از وسایل دقیق اندازه گیری صورت پذیرد. یکی از قدیمی ترین روش ها شیوه سخنرانی است. اساس این روش بر ارائه شفاهی اطلاعات و مفاهیم از طرف مربی و مدرس و دریافت و گوش دادن افراد تحت آموزش، استوار است. در این روش، مربی فعال و فرد تحت تعلیم منفعل است. در روش سخنرانی، می توان معلم را با عنوان پیام دهنده و دانش آموز را به عنوان پیام گیرنده تصور کرد. در این شیوه، معمولاً محتوای سخنرانی قبل از ورود به کلاس تعیین می شود. شیوه پرسش و پاسخ، شیوه ای است که مدرس به وسیله آن فراگیر را به تفکر درباره مفهومی جدید یا بیان مطالبی که در گذشته فرا گرفته است، تشویق می کند. وقتی که بخواهیم مفهوم دقیقی را در کلاس مطرح نماییم یا توجه فراگیران را به موضوعی جلب کنیم، به کارگیری شیوه پرسش و پاسخ مناسب

است. همچنین بدین وسیله فراگیر تشویق می شود تا اطلاعات خود را درباره موضوعی بیان کند. علاوه بر این، روش پرسش و پاسخ، برای مرور کردن مطالبی که قبلاً تدریس شده اند نیز مفید باشد و وسیله خوبی برای ارزشیابی میزان درک فراگیران از مفهوم مورد نظر می باشد (ترکمنی، ۱۳۹۳). شیوه حفظ و تکرار یکی از قدیمی ترین روشهاست و عبارت است از ارائه مفاهیم شفاهی و کتبی از طرف مربی و مدرس و تکرار، حفظ و پس دادن آن توسط افراد تحت تعلیم. در حقیقت هدف این روش پرورش و افزایش توانایی ذهنی یادگیرندگان است. این روش دارای روابط رسمی و انضباطی سرسختانه است و می توان با استفاده از پاداش و تنبیه، به ایجاد انگیزه در یادگیرنده اقدام نمود. روش نمایشی بر مشاهده و دیدن استوار است. افراد مهارت های خاصی را از طریق دیدن فرا می گیرند. به عنوان مثال، اگر مدرس یا معلم در کلاس درس تصمیم دارد کار کردن با یک وسیله را به شاگردان یاد دهد، آموزش از طریق این روش می تواند مفید باشد. مهمترین حسن این روش، به کارگیری اشیای حقیقی و واقعی در آموزش است و بیشتر برای درس هایی که جنبه عملی و فنی دارند کاربرد دارد (بختیاری، ۱۳۹۱). این روش، در مدارس فنی که اغلب با ماشین آلات سر و کار دارند، روش مناسبی است. روش بحث گروهی برای تدریس علوم اجتماعی، اقتصاد، تاریخ، فلسفه، علوم سیاسی و روان شناسی مناسب است، در حقیقت گفتگویی است سنجیده و منظم درباره موضوعی خاص که مورد علاقه مشترک شرکت کنندگان در بحث است. این روش، به شاگردان فرصت می دهد تا عقاید و تجربیات خود را با دیگران در میان بگذارند و به این ترتیب، از حالت منفعل خارج شده و مشارکت فعالی در کلاس درس داشته باشند.

از میان روش های جدیدتر تدریس می توان به روش آموزش انفرادی، روش حل مسأله، روش دریافت مفهوم و روش واحدهای یادگیری اشاره کرد، که مختصراً هر یک را توضیح خواهیم داد. در روش آموزش انفرادی، مربی زمان بیشتری را صرف تک تک شاگردان می کند و افراد بر حسب توانایی خودشان پیشرفت می کنند. بنابراین می توان گفت روشی شاگرد محور است و روحیه استقلال طلبی شاگردان را در حیطه یادگیری و اجرای امور آموزشی، مورد تأکید قرار می دهد. روش های آموزش انفرادی انواعی دارد، از جمله آنها عبارتند از: یادگیری تا حد تسلط، آموزش برنامه ای، آموزش انفرادی تجویز شده و هدایت شده. روش حل مسئله، در حقیقت نوعی آماده کردن فراگیران برای حل مسائل و مشکلات است. در این روش آموزش و پژوهش با هم انجام می شوند که در نهایت موجب یادگیری عمیق و پایدار در شاگردان می شود. این روش با طرح مسئله آغاز می شود و بعد از جمع آوری اطلاعات بر اساس اطلاعات به دست آمده، فرضیه سازی صورت گرفته و در نهایت فرضیه ها مورد آزمون قرار می گیرند. در روش دریافت مفهوم، مدرس با هدف ماندگاری طولانی تر مطالب در ذهن فراگیران به ارائه نمونه های مثبت و منفی برای مفهومی که قصد آموزش آن را دارد، می پردازد. می توان نمونه های مثبت را با عبارت « بله » و نمونه های منفی را با عبارت « خیر » مشخص کرد. سپس مدرس از فراگیران می خواهد تا به دنبال کشف ویژگی مشترک « بله ها » باشند. در ادامه برای راهنمایی بیشتر، می توان مثال های دیگری را مطرح نمود. کم کم فراگیران متوجه می شوند که مقصود از « بله ها » دسته ای از مفاهیم خاص است (مثلاً در درس ریاضی، منظور از بله ها اعدادی است که فقط بر خود و بر یک قابل تقسیم هستند. اما « خیرها » غیر از خود بر عدد یا اعداد دیگری نیز بخش پذیر هستند). شیوه واحدهای یادگیری، یک دسته فعالیت هایی را شامل می شود که به منظور تحقق یک هدف کلی در نظر گرفته می شوند. این فعالیت ها در حقیقت، مهارت های گوناگونی را شامل می شود که از ابعاد مختلف به جستجوی راه حل های مسئله واحدی می پردازند. مثلاً استادی از دانشجویش می خواهد تا در مورد اوضاع اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جامعه ایران در زمان هخامنشیان بررسی و تحقیق نماید. اجرای صحیح این روش، می تواند منبع ارضاء کننده علایق و خواسته ها باشد. روش واحدها، به چند دسته به شرح زیر تقسیم شده است: الف) روش واحد موضوع؛ در این روش، معمولاً دروس و

رشته های گوناگون به صورت افقی هماهنگ می شوند. به طور مثال: مبحث تعلیمات اجتماعی را می توان در دروس تاریخ و جغرافیا وارد ساخته و مورد مطالعه قرار داد. (ب) روش واحد کار (یا پروژه)؛ در این روش، کلاس درس بدون محدودیت زمانی، به صورت یک کارگاه در می آید. واحد پروژه، مستلزم بررسی و جمع آوری اطلاعات، مطالعه و انجام کار عملی است. همچنین واحد کار موجب گسترش علاقه و بروز استعداد های ویژه فراگیران می گردد. (ج) روش واحد تجربی؛ در این روش، رغبت و تجارب گذشته فراگیران، نقطه تمرکز فعالیت هاست و افراد به طور پیوسته، به حل مسائل متنوع علاقمند می شوند. بنابراین در این روش نیز ارتباط موضوعات و رشته ها، هم به صورت افقی و هم به صورت عمودی مورد تأکید قرار دارد.

۳. آموزش رشته علوم تربیتی

رشته دانشگاهی علوم تربیتی، یکی از رشته های وابسته به علوم انسانی است. این رشته شامل گرایش های متنوعی است، که برخی از آنها با رشته های دیگر نظیر رشته های روانشناسی، علوم اجتماعی و فلسفه نیز ارتباط پیدا می کنند. از جمله گرایش های این رشته می توان به رشته گرایش های برنامه ریزی آموزشی، برنامه ریزی درسی، تکنولوژی آموزشی، فلسفه تعلیم و تربیت، آموزش بزرگسالان و تحقیقات آموزشی اشاره کرد. دوره آموزش رشته علوم تربیتی معمولاً در مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری و در برخی از گرایش ها نظیر آموزش ابتدایی، در دوره کاردانی نیز ارائه می شود. آموزش های علوم تربیتی بیش از آن که جنبه عملی داشته باشند، جنبه نظری و انتزاعی دارند. پیچیدگی فرآیند تدریس در آموزش مطالب انتزاعی خصوصاً با توجه به تفاوت استعدادها، علایق، نگرش ها و عادات مطالعه فراگیران، آموزش در رشته هایی نظیر علوم تربیتی را با مسائل و مشکلاتی مواجه ساخته است. بنابراین تلاش داریم تا چند شیوه متناسب و قابل اجراء برای آموزش برخی از دروس رشته علوم تربیتی ارائه دهیم.

۴. شیوه های پیشنهادی پژوهشگر

۴.۱. روش مفاهیم کلیدی

تدریس دروس بر اساس مفاهیم و کلمات کلیدی. به طور مثال، در درس « مکاتب فلسفی »، برای هر مکتب، پنج کلمه کلیدی نوشته و سپس در مقابل هر کلمه یک جمله مناسب بنویسید و برای دانشجویان تکرار کنید و در نهایت یک جمع بندی کلی بیان نمایید. می توان این وضعیت را هر جلسه برای یک مکتب تکرار نمود. برای تدریس مکتب " لیبرالیسم، می توان اصطلاحات (۱) مخالفت با کلیسا (۲) حق مالکیت و آزادی (۳) حق انتخاب و دموکراسی و .. را به کار برد، که در واقع پایه های اساسی این مکتب هستند. می توان دانشجویان را به جلوی کلاس و پای تابلو احضار نمود و امتحان یا ارزشیابی را به طور شفاهی اجرا نمود، تا با نوشتن کلمات کلیدی یک مکتب فلسفی و توضیح و ارتباط دادن این مفاهیم، به ارائه کنفرانس درس بپردازند.

۴.۲. روش آموزش کلیات

مطالب مهم و کلی را با استفاده از شیوه هایی ابتکاری، نظیر کاربرد یک روش ارزشیابی (ارائه یک سؤال، تست، یا مطرح نمودن یک بحث و ..) آموزش می دهیم. می توان یک یا چند تست را که هر گزینه آنها نماینده مطالب مهم، یا یک بخش از کتاب است را پای تابلو نوشت و در مورد گزینه ها بحث کلاسی را اجرا و در نهایت پاسخ یا کلید نهایی

را بیان نمود. می توان مجدداً به صورت معکوس اقدام کرد و تست را و توضیح گزینه ها را از دانشجویان پرسش نمود. به طور مثال، در درس « فلسفه تربیت » و در مبحث ابعاد ارتباط فلسفه با علوم تربیتی، می توان چنین تستی را مطرح نمود: به عنوان یک مربی، اگر بخواهیم از روش های فلسفی برای حل مسائل تربیتی استفاده کنیم، در کدام حوزه از ابعاد ارتباط فلسفه با علوم تربیتی، وارد شده ایم؟

الف) فلسفه و علوم تربیتی   ب) فلسفه در علوم تربیتی   ج) فلسفه برای علوم تربیتی   د) فلسفه تعلیم و تربیت

۴.۳. روش مثال آوری

پس از بیان مطالب اساسی درس، مثال هایی را مطرح نموده و از دانشجویان می خواهیم پاسخ دهند که این مثالی مناسب برای کدام قسمت درس است. می توانیم به دانشجو فرصت دهیم تا مطالب را مطالعه و پاسخ را بیابد. به طور مثال، در درس « اصول تعلیم و تربیت » و در مبحث احتیاجات اساسی افراد، احتیاجات روانی مطرح است. این احتیاجات به چند دسته نظیر الف) احتیاج به محبت ب) احتیاج به تعلق به گروه ج) احتیاج به ابراز وجود د) احتیاج به امنیت، قابل طرح است. مثال: در جریان عید دیدنی و دید و بازدیدها، افرادی برای تبریک سال نو و دیدار با آشنایان اقدام می نمایند (ابراز وجود) و گروه دیگری و عموماً کودکان، از بزرگترها عیدی، که معمولاً پول است، دریافت می کنند و این امر سبب خوشحالی آنها می شود (احتیاج به محبت). این روش می تواند موجب یادگیری اصیل و عمیق مطالب شود. علاوه بر این، عکس این روش را نیز می توان به کار برد. به طور مثال، پس از بیان مراحل حل مسئله از دیدگاه جان دیویی (۱- موقعیت ابهام آمیز یا مسئله ۲- مشخص کردن و تعریف مسئله ۳- روشن ساختن مسئله یا واریسی دقیق ۴- فرضیه سازی ۵- آزمایش فرضیه)، از دانشجویان می خواهیم تا این مراحل را به دقت مطالعه و بررسی کرده و برای حل مسائل و مشکلات آموزشی و حتی سایر امور زندگی خود از آنها استفاده کنند^۱.

۴.۴. روش ترکیبی

ابتدا سرفصل های اصلی مطالب را به صورت کلی و طبقه بندی شده و بر حسب تشابه و تفاوت ها ارائه می کنیم، سپس به توضیح مطالب شاخص تر و اختصاصی تر (واحد ها و اهداف درسی خاص) می پردازیم. بنابراین ۵ تا ۱۰ مفهوم کلیدی (بر حسب ضرورت) پیدا کرده و برای هر یک توضیحی کوتاه ارائه می شود. اگر دانشجو مطالب را خوب خوانده باشد، تنها با حفظ کردن چند مفهوم کلیدی و نوشتن آنها روی تابلوی کلاس می تواند برای هر یک توضیح مختصری نوشته و با استفاده از این اطلاعات کنفرانسی کوتاه از مبحث مورد نظر را ارائه نماید. حتی می توان با استفاده از حروف ابتدایی هر مفهوم، برای مفاهیم کلیدی نیز یک سرواژه^۲ تهیه کرد. (این روش قدرت بیان و تمرکز را افزایش می دهد). می توان با همکاری استاد با استفاده از روش مثال آوری، به ارائه مثال های مرتبط اقدام کرد. در این مورد می توان مفاهیم یا تأکیدات هر مبحث را مورد توجه قرار داد و از شیوه مثال های مثبت و منفی (ارائه توسط

۱- مثلاً در محیط آموزشی و آموزشی با شاگردی نامنظم مواجهیم. بر طبق مراحل بالا، می توانیم به بررسی مواردی از این قبیل بپردازیم: (۱) مشکل بی انضباطی فراگیر (۲) عدم حضور فراگیر در محیط آموزشی در زمان مقرر (۳) عدم انجام تکالیف و رعایت نظم کلاسی (۴) این فراگیر با مشکل خانوادگی، یا معیشتی و یا با دوستان ناباب سروکار دارد (۵) بنابراین با همکاری سایر همکاران و اولیای فراگیر، به بررسی هر یک از این فرضیه ها (که در مورد قبل ذکر گردید) می پردازیم.

۲- ساختن سرواژه، در حقیقت یک شیوه رایج است که البته کاربرد صحیح، بجا و مکمل با شیوه های دیگر آن نتایج مؤثر تری خواهد داشت.

دانشجو و پاسخ بله- خیر استاد و بحث در مورد درست یا اشتباه بودن مثال هایی که دانشجویان می آورند) استفاده نمود و همچنین استاد نیز می تواند با ارائه مثال های مناسب (و بر حسب ضرورت بیان دلایل) برای رویکردهای فکری و دیدگاه های ارائه شده در هر مبحث به دانشجویان یاری رساند.

۵. ارزیابی اثربخشی شیوه های پیشنهادی

روش های پیشنهادی فوق روی نمونه ای از دانشجویان دوره کارشناسی علوم تربیتی که در دسترس محقق بوده اند اجراء گردید. لازم به ذکر است این نمونه متشکل از دانشجویان یکی از واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی بوده اند که محقق (نویسنده) مدرس آنها بوده است. برای تحلیل داده ها و اطلاعات از آزمون t گروه های همتا (یا وابسته) و نیز آزمون t مستقل استفاده شد. قبل از ارائه آموزش بر اساس شیوه های پیشنهادی، آزمونی از نمونه (که تعداد آنها ۳۰ نفر شامل ۱۵ دانشجوی زن و ۱۵ دانشجوی مرد بوده است) به عمل آمد. سپس به مدت یک ماه از شیوه ترکیبی روش های پیشنهادی استفاده شد و مجدداً آزمون به عمل آمد. بعد از دومین اجراء آزمون، تغییری محسوس در نمرات دانشجویان مشاهده گردید، به طوری که بین میانگین نمرات در اجراء دوم نسبت به اجراء اول در حدود سه نمره اختلاف بوده است. با استفاده از آزمون t برای گروه های همتا و در سطح معناداری ۰/۱ فرض زیر مورد آزمون قرار گرفت:

میانگین نمرات دو نوبت آزمون اجراء شده متفاوت است.

$$T = \frac{\sum D}{\sqrt{\frac{\sum D^2 - (\sum D)^2}{n}}}$$

جدول ۱: مقادیر محاسبه شده آزمون t وابسته

df	n	$\sum D^2$	$\sum D$
۲۹	۳۰	۶۹۰	-۸۱

با توجه به اینکه مقدار به دست آمده (۳/۶۶) بزرگ تر از مقدار بحرانی جدول می باشد، فرض صفر رد و فرض خلاف تأیید می شود. بنابراین می توان نتیجه گرفت که اختلاف دو آزمون معنی دار است. با توجه به نمرات به دست آمده در نوبت دوم اجراء آزمون، با استفاده از آزمون t گروه های مستقل، فرض زیر مورد بررسی قرار گرفت:

میانگین نمرات آزمون برای دانشجویان مرد بیش از دانشجویان زن است.

$$T = \frac{X_1 - X_2}{\sqrt{\frac{S_1^2}{N_1} + \frac{S_2^2}{N_2}}}$$

جدول ۲: خلاصه داده های حاصل از آزمون * برای نمرات دو گروه زنان و مردان دانشجو

X_1	X_2	$(X_1 - X_2)^2$	$(X_2 - X_2)^2$
$X_1 = 16/20$	$X_2 = 16$	$\blacklozenge (X_1 - X_2)^2 = 37/32$	$\blacklozenge (X_2 - X_2)^2 = 95$

با توجه به اینکه مقدار به دست آمده (۰/۲۴) کوچک تر از مقدار بحرانی در جدول است، بنابراین فرض صفر تأیید و فرض خلاف رد می شود. بنابراین این فرض که میانگین نمرات دانشجویان مرد بیش از دانشجویان زن است معنی دار نیست.

۶. جمع بندی و نتیجه گیری

روش های سنتی تر تدریس، عموماً موضوع محور بوده اند، اما اخیراً تلاش شده است تا فرآیند روانشناسی، علایق و استعداد های افراد در نظر گرفته شود. در شیوه های جدید، فعالیت های فراگیران و شرکت آنان در فرآیند تدریس، مورد تأکید است. بسیاری از اساتید و مربیان در تلاشند تا فرآیند آموزش را از حالت منفعل بیرون آورند و فراگیران را ترغیب کنند تا به صورت فعالانه در یادگیری مطالب درسی مشارکت داشته باشند. بنابراین امروزه شیوه ها و الگوهای آموزشی «شاگرد محور» یا «دانشجو محور» که عموماً بر تجربه و گفت و گو متکی هستند، مورد تأکید قرار گرفته اند. در روش های پیشنهادی پژوهش حاضر، تلاش شده است تا حد امکان حاصل فرآیند تدریس، یعنی همان یادگیری، ارتقاء و بهبود یابد. شیوه های پیشنهادی پژوهشگر در ارائه فرآیند تدریس شامل روش مفاهیم کلیدی، روش آموزش کلیات، روش مثال آوری و ترکیبی از روشها بود. با توجه به مقدار به دست آمده (۳/۶۶)، می توان نتیجه گرفت که اختلاف دو آزمون معنی دار است. بنابراین میانگین نمرات دو نوبت آزمون اجراء شده متفاوت است. همچنین با توجه به نمرات به دست آمده در نوبت دوم اجرای آزمون، با استفاده از آزمون t گروه های مستقل، این فرض که میانگین نمرات دانشجویان مرد بیش از دانشجویان زن است معنی دار نیست. واقعیت این است که روش ها و حتی نوع صحبت ها و پیوستگی کلام استاد یا مربی، بر روند شرکت فراگیران در جو کلاسی و افزایش دقت و توجه آنها، اثری غیر قابل انکار دارد. در آموزش مفاهیم و مطالب انتزاعی، باید تلاش نمود تا با تحریک شاگرد یا دانشجو، او را به

مشارکت در کلاس و بهره گیری از فضای آموزشی ترغیب نمود. در این مسیر می توان از تشویق زبانی نزد دوستان و وعده کمک نمره ای نیز، بهره برد. در ارزیابی از آموخته ها، هر مدرسی، با توجه به صلاحدید و خلاقیت خویش، شیوه های خاص خود را به کار می برد. انجام ارزشیابی مکرر و یا برگزاری امتحانات کوچک کلاسی با تعداد کم سؤالات می تواند بازخوردهای مناسبی از فعالیت های آموزشی را در اختیار استاد و دانشجو قرار دهد، تا آگاهی بیشتری از نقاط قوت و ضعف به دست آورند. در پایان لازم به ذکر است که آموزش دهنده باید به مجموعه ای از دانش ها مجهز باشد، نظیر دانش مربوط به محتوا (تسلط بر محتوا)، دانش آموزشگری؛ چگونگی ارائه مطالب و آگاهی از عواملی که موجب تسهیل و سخت شدن موضوعات می شوند (اگن و کاوچاک، ۲۰۰۹)، دانش مربوط به یادگیرنده و یادگیری؛ شناخت رشد، استعدادها، توان شناختی فراگیران، و همچنین شناخت شرایط، ماهیت، روش ها و فنون یادگیری.

منابع و مراجع

- سیف، علی اکبر (۱۳۹۴) روانشناسی پرورشی نوین (روانشناسی یادگیری و آموزش)، ویرایش هفتم، تهران: انتشارات دوران
- شعبانی، حسن (۱۳۸۱) مهارت های آموزشی و پرورشی (روش ها و فنون تدریس)، تهران: انتشارات سمت،
- صفوی، امان اله (۱۳۸۷) کلیات روش ها و فنون تدریس، چاپ چهاردهم، تهران: انتشارات نشر معاصر، ۱۳۸۷.
- شیرکرمی، جواد (۱۳۹۴) جستجوی شیوه‌هایی نو به منظور ارتقای کیفیت تدریس در آموزش مفاهیم انتزاعی، مجموعه مقالات اولین همایش ملی علمی- پژوهشی روانشناسی، علوم تربیتی و آسیب شناسی جامعه
- شعاری نژاد، علی اکبر (۱۳۸۰) نگاهی نو به روانشناسی آموختن یا روانشناسی تغییر رفتار، تهران: انتشارات چاپخش، ۱۳۸۰.
- عبدخدایی، محمدسعید؛ غفاری، ابوالفضل (۱۳۸۲) بررسی میزان استفاده دانشجویان از مهارت های مطالعه و یادگیری و رابطه آن با وضعیت و سوابق تحصیلی آنها، مطالعات تربیتی و روانشناسی، سال یازدهم، شماره دوم، ص ۲۲۶-۲۱۱، ۱۳۸
- حقانی، فریبا؛ خدیوزاده، طلعت (۱۳۸۸) تأثیر دوره آموزش کارگاهی مهارت‌های مطالعه و یادگیری بر راهبردهای مطالعه و یادگیری دانشجویان استعداد درخشان، مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، سال نهم، شماره اول، ص ۴۰-۳۱
- فروغی، احمدعلی؛ مشکلاتی، پروین (۱۳۸۴) تأثیر روش تدریس بحث گروهی بر خلاقیت دانش آموزان سال دوم مدارس راهنمایی ناحیه ۳ اصفهان، مجله دانش و پژوهش، شماره ۵ و ۶
- کمیسون کیفیت بخشی به فرآیند یاددهی- یادگیری، نگاهی بر روش های فعال، وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۸۹.
- بختیاری، مهین (۱۳۹۴) انواع روش های تدریس، بر گرفته از سایت <http://angizeh.persianblog.ir/post/8/> در تاریخ ۱۳۹۴/۵/۱۸
- روش های تدریس، برگرفته از سایت زیابوب www.zibaweb.com در تاریخ ۱۳۹۴/۵/۱۸.

Eggen, p. & Kauchak, D (2001). Educational psychology: windows on classroom. Upper Saddle River, NG: Merrill, prentice Hall.

Prus J., et al. (1995). The Learning and Study Strategies Inventory (LASSI) as a predictor of first year

college academic success. Journal of Freshman Year Experience, 7(2), pp 7-26.

Cobb, R. (2003). The relationship between self- regulated learning behaviors and academic performance in web- based courses. A Dissertation submitted to the faculty of Virgini polytechnic Instute and state university fo rthe degree of Doctor of philosophy.

Serin, O., Serinb, N. B., Sahinc, F. S. (2009). Factors affecting the learning and studying strategies, and locus of control of the trainee teachers. World Conference on Educational Sciences, Procedia Social and Behavioral Sciences, 1: 1127° 1136.

Gardner, J. & Jerome jewler. (2000). Your collge experience strategies for success wads worth publishing company, usa.

